

УДК [502.4:502.7](075)

І.І. ДУДНІКОВА (доцент, зав. кафедри екології)
 Європейський університет, Київ, Україна
 E-mail: ecology@kyiv.e-u.in.ua

КОНЦЕПЦІЯ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ

В статті дається аналіз становлення і розвитку концепції заповідної справи в Україні, обґрунтовується розвиток наукових та організаційних засад заповідної справи; визначається сутність заповідної справи, теоретичних і практичних розробок, спрямованих на оптимізацію відносин людського суспільства і природи; проаналізовано Програму системи заходів, спрямованої на збереження унікальних і типових ландшафтів, інших природних комплексів, біологічного різноманіття, в тому числі генофонду рослинного і тваринного світу; визначаються основні тенденції становлення і формування концепції заповідної справи.

Ключові слова: заповідна справа, концепція заповідної справи, засади заповідної справи, взаємовідносини суспільства і природи, ландшафт, природний комплекс, генофонд рослинного і тваринного світу, природоохоронні концепції, природно-заповідний фонд

Вступ

У процесі свого розвитку людство поставило під загрозу існування природничих екологічних систем і природних комплексів, які являються необхідною умовою збереження біологічної різноманітності і екологічного балансу планети. Цей факт ставить під сумнів подальше існування самого людства. Традиційно в Україні природні заповідники і національні парки розглядаються як найбільш сурові по режиму охорони природних територій. Розвиток і удосконалення цих форм являється істотним фактором збереження екологічних систем у природному стані, пониження процесу скорочення біологічної різноманітності, підтримки екологічного балансу планети. Збереження природи і покращення якості оточуючого середовища являється пріоритетним напрямком діяльності держави і суспільства [1].

Мета статті

- проаналізувати розвиток наукових та організаційних засад заповідної справи в Україні; визначити сутність заповідної справи, яка є базою для природоохоронної діяльності людини, її теоретичних і практичних розробок, спрямованих на оптимізацію відносин людського суспільства і природи; проаналізувати Програму системи заходів, спрямованої на збереження унікальних і типових ландшафтів, інших природних комплексів, біологічного різноманіття, в тому числі генофонду рослинного і тваринного світу; обґрунтувати напрями оптимізації заповідної справи в Україні.

Обговорення проблеми

Природно-заповідний фонд – це ділянки суші і водного простору, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу

цінність та виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, рослинного та тваринного генофонду. В Україні площа природно-заповідного фонду становить близько 5% від території держави. Це понад 7 тисяч територій загальною площею 3 млн. га. Можна відзначити, що частка заповідних територій в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де цей показник досягає 15%. Структура природно-заповідного фонду України включає 11 категорій заповідних територій. В цілому, кожна з них створюється з метою охорони природи, біорізноманіття та краси ландшафтів для наступних поколінь. В той же час, кожна категорія має свої особливості. Біосферні заповідники мають міжнародне значення. В них охороняються найбільш типові природні комплекси біосфери, а також здійснюється екологічний моніторинг [1, 2, 3, 4]. В біосферних заповідниках виділяються зони: заповідна, буферна та зона антропогенних ландшафтів. Заповідна зона призначена для охорони і збереження природних комплексів, а буферна – для запобігання негативного впливу на заповідну зону. У буферній зоні дозволяється екотуристична та екоосвітня діяльність. У зоні антропогенних ландшафтів розташовуються населені пункти та ведеться господарська діяльність. Всього в Україні чотири біосферних заповідники: «Асканія-Нова», Дунайський, Чорноморський, Карпатський. Природні заповідники мають загальнодержавне значення. Вони створюються з метою збереження природи та науково-дослідних робіт. Забороняється будь-яка туристична, рекреаційна та господарська діяльність. Національні природні парки також мають загальнодержавне значення. Крім природоохоронної роботи, вони проводять рекреаційну, туристичну та оздоровчу діяльність. Крім цього, вони відіграють важливу роль у культурно-освітніх процесах та науковій діяльності. Регіональні ландшафтні парки мають, як і національні природні парки, два основних завдання: збереження типових та унікальних природних комплексів даної місцевості та створення умов для організованого відпочинку населення. Відмінність у тому, що регіональні ландшафтні парки є місцевого або регіонального значення. Заказники – природні території, які створюються з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Вони можуть бути зоологічні, ботанічні, ландшафтні тощо. Ще одна категорія природно-заповідних територій – пам'ятки природи [5]. Це унікальні природні утворення, які мають природоохоронне, наукове, естетичне значення. Наприклад, 300-літній дуб може бути прикладом пам'ятки природи. Заповідні урочища являють собою заповідні цілісні ландшафти. Це можуть бути лісові, степові, болотні та інші комплекси. У ботанічних садах працюють над збереженням, вивченням, акліматизацією, розмноженням рідкісних і типових видів місцевої та світової флори. Дуже цікавими є дендрологічні парки, адже саме в них зберігаються різноманітні види дерев і чагарників, до того ж дендрологічні парки створюються людиною, і можуть бути розташовані у зовсім нехарактерних для даних дерев умовах. Можуть бути загальнодержавного і місцевого значення. Зоологічні парки. Вони пов'язані зі створенням

експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, їх збереженням, вивченням та розведенням в неволі. Важливу роль має і еколого-освітня діяльність у зоопарках. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – це найбільш визначні та цінні зразки садово-паркового будівництва. Вони можуть використовуватися в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. На їх територіях проводяться екскурсії, а також і наукова робота. Для того, щоб система природно-заповідних територій в Україні успішно діяла, розвивалася і розширювалася, потрібно, щоб суспільство усвідомлювало важливість існування територій, що перебувають під охороною, для збереження здорового середовища і примноження національного багатства. Тому найважливішим сучасним завданням у галузі охорони природи стає грамотна, науково обґрунтована пропаганда значення територіальних форм збереження живої природи. Це дасть можливість і створювати нові заповідники, і не дати забудувати ті, що є, зробити їх існування вигідним для політиків і бізнесменів, що докладуть зусиль для їх збереження [6].

З розвитком людської техногенної цивілізації та глобальними наслідками її господарської діяльності (вирубання лісів, культурна трансформація ландшафтів, опустелювання, парниковий ефект тощо) виникла потреба у збереженні первозданної природи нашої планети. Для цього у світі в багатьох країнах виділені певні ділянки суходолу та акваторії, які оголошені територіями, де господарська діяльність людини обмежена або взагалі заборонена. Цим територіям надано заповідний статус. Історія розвитку заповідної справи, яка бере початок ще з давніх часів, як і історія охорони природи в цілому, тісно пов'язана з розвитком людського суспільства. Завдання, які вона вирішувала на кожному етапі історичного розвитку людства, визначалися характером взаємовідносин людини з природним середовищем, ступенем використання нею природних ресурсів, потребами суспільства. Паралельно тривав процес формування науки про охорону природи [7].

Найефективнішим засобом охорони видів тваринного і рослинного світу, унікальних та типових природних комплексів *є розширення та підвищення репрезентативності мережі природно-заповідного фонду*. Концепція заповідної справи ставить своєю метою ознайомити з основними природними комплексами і сферами як основними об'єктами заповідування, де, за словами В.В.Докучаєва, "...ми спостерігаємо найтісніші взаємозв'язки і повну співдружність світу органічного і світу неорганічного". Заповідна справа - це теорія і практика організації, функціонування і збереження заповідних територій різних рангів і категорій; це система управління біоценозами на користь природи і людства. Останнє розуміється не вузько, не тільки як одержання господарської продукції, сировини та іншої користі. Тут усе повинно бути розраховане на необхідність підтримки екологічної рівноваги, збереження краси і різноманіття ландшафтів, рослинного і тваринного світу. Заповідна справа і заповідні території - це покаяння людини перед живою і неживою природою, яка спочатку діяла за

Концепція заповідної справи: сутність, значення, основні тенденції становлення і формування

принципом "там побачимо", а нині розкаюється за свої діяння, спрямовані на погіршення життя всього живого на планеті Земля. Індустріальний прогрес одночасно з матеріальними благами і прагненням до комфорту приносить усе зростаюче забруднення довкілля, руйнування природних комплексів, виснаження природних ресурсів. Близька до критичної і загальна екологічна ситуація в Україні. На значних територіях республіки (Чорнобильська зона, узбережжя Азовського моря, деякі райони Донбасу і Кривбасу тощо) вона близька до катастрофічної. У багатьох регіонах перейдений поріг можливостей реалізації властивості самозахисту природи, порушена динамічна рівновага в природі [8].

Заповідна справа є базою для природоохоронної діяльності людини, її теоретичних і практичних розробок, спрямованих на оптимізацію відносин людського суспільства і природи. Чим більше людина освоює поверхню нашої планети, тим більше зростає роль заповідників. Їх наукові, природоохоронні, освітницькі, просвітницькі, рекреаційні задачі нині значно ширші, ніж уявлялися раніше. Заповідна справа має планетарний характер і несе в собі суть збереження генетичної інформації біотичної природи, наукову й освітню базу, а також виховну, світоглядну. Задача заповідного режиму, заповідування полягає в забезпеченні Природі спокою, збереження для неї умов розвитку за власними законами, без втручання людини. Стратегія заповідування полягає головним чином у наступному: заборона або обмеження діяльності людини на певних територіях; удосконалення системи раціонального природокористування; раціональне використання ресурсів, які поновлюються (біологічні, водні), та тих, що не поновлюються (мінеральні ресурси); боротьба з забрудненням тощо [9]. В Україні створена **Програма перспективного розвитку заповідної справи**, яка направлена на поліпшення умов для збереження заповідної справи В Україні є поліпшення умов для збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду як національного надбання, забезпечення подальшого науково обґрунтованого розвитку заповідної справи в Україні на основі визнання її соціального, економічного та екологічного значення для усталеного розвитку держави і народу України [10].

Програма передбачає розв'язання таких основних задач, які є надзвичайно важливими для формування концепції заповідної справи: визначення стратегії розвитку заповідної справи; зміцнення наукових, організаційних, правових, фінансових, матеріально-технічних та інших засад розвитку заповідної справи; оптимізація мережі природних і біосферних заповідників, національних природних парків, територій та об'єктів природно-заповідного фонду; активізація наукових досліджень на базі заповідних територій, посилення науково-методичного забезпечення та координація роботи заповідників і національних природних парків, розробка наукових та організаційних засад заповідної справи; сприяння підвищенню ролі заповідної справи в екологічному та патріотичному вихованні громадян та підготовці фахівців, входженню України до міжнародної системи

Дуднікова І.І., 2012

співробітництва з питань розвитку заповідної справи [11]. Програма ґрунтується на аналізі розвитку заповідної справи в Україні ґрунтується на аналізі розвитку заповідної справи в Україні та інших державах, вимогах відповідних міжнародно-правових актів та рекомендаціях міжнародних організацій. Організаційно-правові основи ведення заповідної справи визначено Законом України «Про природно-заповідний фонд України» (2456-12) (1992) та актами законодавства, прийнятими відповідно до нього [12].

Природно-заповідний фонд України розглядається як складова частина світової системи природних територій і об'єктів, що перебувають під особливою охороною, і включає 6100 територій та об'єктів загальною площею 1412, 8 тис. гектарів. Цивілізована людина не бажає пристосовуватися до природного навколишнього середовища, вона прагне пристосувати його до себе і для себе, прагне до зростання комфорту побуту та всіх форм діяльності через індустріалізацію і часто це робить через руйнування природи. Тому чи не є людина найжорстокішою сучасною руйнівною силою природи? Чи не є людина вираженням закону діалектики "заперечення заперечення"? Чи не породжена людина природою, щоб заперечити природу на планеті Земля? Нині в науці існує і таке песимістичне філософське осмислення місця і значення людини в природі. **Задача заповідної справи** полягає і в тому, щоб зберегти можливість спілкування людини з природою. Людина постійно має потребу такого спілкування, особливо з первозданною природою, і в результаті може створювати такі високі і величні зразки садово-паркового мистецтва, історико-археологічні заповідники, пам'ятники природи. Винятковою є важливість такого спілкування для формування особистості, духовності, здоров'я, культури людини взагалі та еколога як фахівця зокрема [13].

Заповідні території служать банками генетичної інформації природи, матеріальною базою її рекреації; особливими науковими лабораторіями, музеями природи, її еталонами; а садово-паркові території вказують, на що здатен геній людини в раціональному використанні, удосконаленні і навіть перетворенні ландшафтів природи. Сприйняття заповідної справи вимагає певного рівня знань біології, геології, екології, антропології, палеонтології, історії побуту і соціальної культури, архітектури, урбанізації суспільного життя людини. Заповідна справа базується на теоретичних і практичних досягненнях цих наук і тому має з ними міждисциплінарні зв'язки; окрім того, заповідна справа пов'язана і з рядом технологічних (прикладних) наук. Заповідними є близько 300 тисяч гектарів найбільш цінних болотних масивів, 150 тисяч гектарів місць зростання лікарських рослин, майже дві тисячі гектарів земель, що є місцем оселення цінної ентомофауни [14].

З метою збереження водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, головним чином як місця оселення водоплавних птахів, в акваторії Тендрівської та Ягорлицької заток Чорного моря, у дельті Дунаю та у затоці Сиваш під особливу охорону взято понад 220 тисяч гектарів. Відповідно до Указу Президента України від 10 березня 1994 року N79/94, рішень Концепція заповідної справи: сутність, значення, основні тенденції становлення і формування

місцевих органів влади для наступного заповідання зарезервовано близько 700 тисяч гектарів цінних у науковому та екологічному відношенні територій. Однак, незважаючи на вжиті заходи, мережа ПЗФ в Україні є значно меншою (2,34 відсотка загальної території), ніж у більшості країн Європи, де цей показник досягає 5-7, а в північному регіоні 11-12 відсотків. Основні проблеми розвитку заповідної справи в Україні зумовлені перш за все недосконалістю системи управління у цій сфері, низьким рівнем фінансування, матеріально-технічного забезпечення, недостатнім розвитком спеціальних наукових досліджень, слабкою правовою відповідальністю за порушення режиму заповідних територій та об'єктів. За сучасних умов переходу на переважно ринкові відносини господарювання, зміни форм власності на землю становище ще більше ускладнюється. Завдання сучасної людини полягає в забезпеченні умов подовження життя первозданної природи, її унікальних об'єктів і ландшафтів, відродженні і створенні нових парків-пам'яток, збереженні їх документованості як важливого досвіду створення, так і нинішнього стану. Необхідно чітко усвідомлювати те, що людина є могутнім фактором впливу на природу, зокрема на ландшафти, рослинний і тваринний світ (безпосередньо впливає на них або шляхом зміни чи навіть руйнування середовища їх життя) [15].

Суть заповідної справи полягає в тому, щоб надати знання про роль і місце заповідних територій, про історію і стан заповідної справи в Україні й у світі; про закони заповідування і охорону заповідних територій; про природоохоронне, наукове і виховне значення Червоних книг; про проблеми збереження флори і фауни. Заповідна справа ставить перед собою задачу виробити вміння ефективно використовувати матеріали заповідних територій різного рангу і категорій для наукового аналізу екологічних умов регіонів і прогнозування та моделювання екологічних ситуацій; для використання матеріалів заповідників та самі заповідні території для здійснення екологічної освіти та екологічного виховання населення, для природоохоронної діяльності [16].

Концепція розвитку заповідної справи передбачає зростання її суспільного значення для розвитку держави та для народу України, оптимізацію і розвиток системи територій та об'єктів ПЗФ з метою забезпечення охорони біологічного різноманіття, типових та унікальних ландшафтів України, сприяння підтриманню екологічної рівноваги на її території, зміцнення бази для проведення моніторингу навколишнього природного середовища, наукових досліджень, екологічного та патріотичного виховання громадян [17]. Оптимізація мережі територій та об'єктів ПЗФ, подальший розвиток заповідної справи в Україні мають бути забезпечені на основі вирішення таких першочергових завдань: збільшення площі територій та об'єктів ПЗФ як важливого інтегрального екологічного показника до 2000 року в цілому в Україні до 3-4, а в окремих регіонах - до 9-10 відсотків, забезпечення репрезентативності ПЗФ за флористичною, ценотичною, фауністичною, геологічною, ґрунтознавчою, ландшафтною та іншими екологічними ознаками; пріоритетного розвитку груп об'єктів

високої категорії заповідності, насамперед багатофункціональних (національних природних парків, біосферних заповідників), створення їх у регіонах, недостатньо представлених у ПЗФ, оптимізації меж існуючих об'єктів ПЗФ з метою поліпшення умов для збереження заповідних природних комплексів; розширення мережі територій та об'єктів ПЗФ, які, крім збереження генофонду, ценофонду, фауністичних, ландшафтних та інших природних комплексів, сприяння підтриманню екологічної рівноваги, передбачають проведення екологічного та краєзнавчого виховання, регламентованого відпочинку на природі; розвитку мережі територій та об'єктів ПЗФ, у яких поєднуються завдання охорони об'єктів природи і культури; удосконалення класифікації ПЗФ шляхом запровадження нових та уточнення статусу існуючих категорій; формування загальнодержавної територіальної комплексної системи охорони навколишнього природного середовища на основі поєднання територій та об'єктів ПЗФ з іншими територіями, що особливо хороняться; запровадження регулярного наукового аналізу стану ПЗФ; розвитку та підвищення ефективності участі України у міжнародному співробітництві у сфері заповідної справи, створення міжнародних багатофункціональних заповідних об'єктів; вдосконалення системи державного управління у сфері заповідної справи, перш за все заповідниками та національними природними парками; поліпшення фінансового, матеріально-технічного та правового розвитку заповідної справи, посилення відповідальності за порушення режиму заповідних територій; органічного поєднання завдань розвитку заповідної справи з системою освіти, екологічного та патріотичного виховання [18].

Особливе значення для подальшого розвитку заповідної справи мають наукові дослідження з таких проблем: вдосконалення економічних, правових, екологічних та організаційних засобів збереження та відновлення біологічного різноманіття, природних комплексів та об'єктів, що перебувають в умовах неоднакового ступеня антропогенної змінності та впливу різних типів господарської діяльності; розроблення критеріїв наукової, екологічної, економічної, рекреаційної і соціальної оцінки територій та об'єктів ПЗФ; проведення середньо- і великомасштабного вивчення та картографування природних комплексів та їх компонентів для здійснення комплексного моніторингу стану територій та об'єктів ПЗФ, розробки наукових основ охорони навколишнього природного середовища, збереження різних типів природних комплексів, створення геоінформаційних систем; поглиблення наукових основ збереження і розведення у штучних умовах рідкісних видів фауни і флори з метою їх наступної реінтродукції та введення в культуру, створення необхідних для цього спеціальних розплідників та розсадників [19].

Для вирішення зазначених та інших наукових проблем доцільно розширити наукові дослідження установ Національної академії наук України у природних і біосферних заповідниках, національних природних парках та на інших територіях і об'єктах ПЗФ, посилити роль Академії у забезпеченні методичного керівництва всіма науковими дослідженнями на

Концепція заповідної справи: сутність, значення, основні тенденції становлення і формування

природно-заповідних територіях. З цією метою має бути розроблена наукова програма Національної академії наук України, забезпечено участь її фахівців у підвищенні кваліфікації наукових співробітників природних та біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних, зоологічних парків, а також інших природоохоронних установ [20].

Важливим завданням є розширення наукової діяльності ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків.

Мережу територій та об'єктів ПЗФ передбачалося розширити за рахунок мінімально антропогенно порушених земель та акваторій, а також тих, на яких ширше представлені види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України, та рідкісні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України. Має бути забезпечено, щоб у кожній фізико-географічній провінції був щонайменше один природний, біосферний заповідник або національний природний чи регіональний ландшафтний парк, де охорона природних комплексів і збереження екологічної рівноваги поєднуюватимуться організованими формами підготовки кадрів, екологічного виховання, екологічного туризму, регламентованого відпочинку на природі. Мають бути проведені додаткові наукові дослідження з метою вивчення можливості заповідання частин територій, які до цього часу використовувалися як військові полігони, пошуку можливостей посилення охорони великих та малих річок, морських акваторій, територій, де представлені типові ґрунти, шляхом включення найбільш цінних ділянок до ПЗФ [21].

Важливо посилити охорону місцезнаходжень викопної фауни і флори, ширше проводити на заповідних територіях відновлення корінних, типових природних комплексів, реакліматизацію видів тварин та реінтродукцію рослин. Значна увага приділятиметься формуванню на базі природних заповідників, національних природних парків та інших заповідних територій системи полігонів для моніторингу навколишнього природного середовища, створенню біосферних заповідників у складі їх міжнародної мережі. Намічалось також розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ з метою збереження прилеглих до них та інших цінних у екологічному відношенні територій та акваторій у дельті Дунаю, на північному узбережжі Чорного та Азовського морів, у тому числі Бердянської, Обитічної, Білосарайської та Кривої кіс, у районі Шацьких озер та в інших регіонах. Подальшого розвитку має набути резервування особливо цінних у науковому та екологічному відношенні територій для наступного заповідання [22].

Розвиток мережі ПЗФ передбачається забезпечити у поєднанні з оптимізацією структури інших територій, що особливо охороняються і мають екологічні, захисні функції (ліси 1 групи, зелені зони міст та селищ міського типу, водоохоронні зони, полезахисні лісосмуги та інші), з метою формування з урахуванням ландшафтних умов, структури гідрологічних басейнів, динамічних та інших особливостей природних комплексів територіальної основи загальнодержавної системи охорони навколишнього

природного середовища, у якій особливо цінні у екологічному відношенні території ("екологічні вузли") з'єднуються між собою "екологічними коридорами", в тому числі транснаціональними. Це матиме особливе значення для збереження біологічного різноманіття, шляхів міграції тварин, стабілізації екологічної обстановки, запобігання розвитку несприятливих природних процесів [23].

Здійснення моніторингу навколишнього природного середовища передбачає формування такої мережі територій та об'єктів ПЗФ, яка б враховувала територіальні та часові зміни екосистем у межах країни та тенденції глобальних змін біосфери [24]. Ця система повинна відображати фоновий, еталонний стан навколишнього природного середовища, регіональні особливості, диференціацію ландшафтів та інших природних комплексів, ступінь їх антропогенної трансформації, враховувати особливості динаміки, сприяти поліпшенню прогнозування змін на різних рівнях організації екологічних систем та стати складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища України. Для цього в межах територій ПЗФ визначатимуться місця розташування спеціальних полігонів, для яких передбачається: творення докладних ландшафтних, геоботанічних та інших спеціальних екологічних карт, геоінформаційних систем; закладання екологічних профілів, пробних площ, які репрезентуватимуть все різноманіття природних комплексів та об'єктів, їх просторово-часові особливості з метою організації ними спеціальних стаціонарних комплексних досліджень [25]. Програма передбачає створення системи централізованого опрацювання інформації, яка включатиме комп'ютерний банк даних з рядом пов'язаних між собою блоків: географічного, екологічного, ботанічного, зоологічного та інших.

Висновки

Головна мета – це пошуки шляхів оптимізації заповідної справи в Україні.

Список літератури

1. Байдіков А. Ю. Природно-заповідний фонд - шлях виховання патріотизму та екологічної культури / А. Ю. Байдіков // Географія. - 2010. - № 7. - С. 29-30.
2. Бевзенко В. М. Управління природно-заповідним фондом України : (організац.-правові питання): монографія / В. М. Бевзенко. - Херсон : Айлант, 2005. - 268 с.
3. Борейко В. Е. Этика и менеджмент заповедного дела / В. Е. Борейко. - К. : Логос, 2005. - 327 с.
4. Герасименко Я. Деякі проблеми юридичної відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд України / Я. Герасименко // Вісник Академії правових наук України. - 2010. - № 1. - С. 272-280.
5. Герасименко Я. Правова охорона природно-заповідного фонду України / Я. Герасименко // Вісник Академії правових наук України. - 2010. - № 4. - С. 266-271.

6. Гетьман В. Заповідна справа потребує управління / В. Гетьман // Науковий світ. - 2005. - № 1. - С. 8-9, 30.

7. Гетьман В. На заповідних теренах Побужжя / В. Гетьман // Географія та основи економіки в школі. - 2007. - № 7. - С. 52-53.

8. Гетьман В. І. Заповідна справа потребує інтеграції в управлінні / В. І. Гетьман // Екологічний Вісник. - 2005. - № 5. - С. 2-8.

9. Гетьман В. Природний заповідник "Горгани" / В. Гетьман // Географія та основи економіки в школі. - 2010. - № 3. - С. 38-39.

10. Гетьман В. Природний заповідник "Медобори" / В. Гетьман // Краєзнавство, географія, туризм. Шкільний світ. - 2009. - № 16. - С. 12-15.

11. Гетьман В. Природно-заповідна справа і мисливське господарство: компроміс чи взаємовиключення? / В. Гетьман // Краєзнавство, географія, туризм. Шкільний світ. - 2008. - № 36. - С. 10-12.

12. Гетьман В. У степу широкім гарцювала козацька воля (український степовий природний заповідник) / В. Гетьман // Персонал. - 2011. - № 1. - С. 118-127.

13. Горобчишин В. А. Методика оголошення заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ : навч. посіб. / В. С. Горобчишин, О. С. Абдулоєва, А. В. Подобайло. - К. : Геопринт, 2005. - 67 с.

14. Григоренко О. Заповідники Керченського півострова / О. Григоренко, Н. Григоренко // Географія та основи економіки в школі. - 2008. - № 10. - С. 46-47.

15. Даниляк О. Роль організаційно-правових механізмів у розвитку державної політики у сфері природно-заповідної справи / О. Даниляк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2007. - № 2. - С. 236-245.

16. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" : за станом на 9 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К. : Парламент. вид-во, 2005. - 40 с.

17. Заповідники мира / авт. ст. Б. А. Алексеев [и др.], гл. худож. Т. Евсеєва, фот. А. Мироненко [и др.], гл. ред. М. Аксенова. - М. : Мир енциклопедий Аванта+, 2007. - 184 с.

18. Заповідна справа як галузь науково-практичної діяльності наукові основи природно-заповідної справи // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2007. - № 21/24. - С. 6-9.

19. Казідуб Н. В. Історична цінність об'єктів природно-заповідного фонду на території міста Херсона / Н. В. Казідуб // Екологічний вісник Херсонщини. - 2009. - № 10. - С. 9.

20. Ковтун О. М. Законодавство України про охорону природно-заповідного фонду: становлення, сучасний стан, проблеми реформування / О. М. Ковтун // Адвокат. - 2008. - № 2. - С. 21-24.

21. Коніщук В. В. Фінансово-економічне забезпечення об'єктів природно-заповідного фонду України у збалансованому розвитку / В. В. Коніщук, О. І. Дребот, С. Я. Ольхович // Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. Сер. Стан навколишнього середовища. - 2011. - № 1. - С.

20-23.

22. Кузнецова О. Ю. Екологічні проблеми малих заповідних територій: (на прикладі Карадазького природного заповідника) / О. Ю. Кузнецова, Н. А. Сурова // Екологічний Вісник. - 2005. - № 1. - С. 2-4.

23. Лопатнєва І. Флору та фауну - берегти : [завдання природно-заповід. фонду Херсон. обл.] / І. Лопатнєва // Екологічний вісник Херсонщини. - 2008. - № 1. - С. 5.

24. Матросенко М. Краса й гордість України - Національний заповідник "Хортиця" / М. Матросенко // Віче. - 2009. - № 4. - С. 45-46.

25. Нормативно- правові засади організації, охорони та використання територій та об'єктів природно- заповідного фонду України // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2007. - № 21/24. - С. 10-17.

26. Остроушко О. Рівненський природний заповідник / О. Остроушко // Чумацький шлях. - 2011. - № 2. - С. 21-22.

27. Правове регулювання заповідної справи в Україні : (спец. зібрання законодав. док.) / упоряд.: Ю. Г. Масікевич, Я. І. Мовчан, П. М. Цицима. - Чернівці : Книги - ХХІ, 2007. - 816 с.

28. Природно-заповідний фонд України // Біологія. Шкільний світ. - 2009. - № 3. - С. 5-15.

29. Сова О. Перлини нашого краю : [біосфер. заповідник "Асканія-Нова" та Чорномор. біосфер. заповідник] / О. Сова // Екологічний вісник Херсонщини. - 2008. - № 3. - С. 2.

30. Сто великих заповідників и парков / авт.-сост. Н. А. Юдина. - М. : Вече, 2009. - 411 с.

И.И.ДУДНИКОВА

Европейский университет, Киев, Украина

E-mail: ecology@kyiv.e-u.in.ua

КОНЦЕПЦИЯ ЗАПОВЕДНОГО ДЕЛА: СУЩНОСТЬ, ЗНАЧЕНИЕ, ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

В статье дается анализ становления и развития концепции заповедного дела в Украине, обосновывается развития научных и организационных основ заповедного дела; определяется сущность заповедного дела, теоретических и практических разработок, направленных на оптимизацию отношений человеческого общества и природы; проанализировано Программу системы мероприятий, направленных на сохранение уникальных и типических ландшафтов, других природных комплексов, биологического разнообразия, в том числе генофонда растительного и животного мира; определяются основные тенденции становления и формирования концепции заповедного дела.

Ключевые слова: заповедное дело, концепция заповедного дела, основы заповедного дела, взаимоотношения общества и природы, ландшафт, природный комплекс, генофонд растительного и животного мира, природоохранные концепции, природно-заповедный фонд

I.DUDNIKOVA

European University, Kiev, Ukraine

E-mail: ecology@kyiv.e-u.in.ua

CONCEPT OF RESERVES: ESSENCE, VALUE TRENDS OF FORMATION AND DEVELOPMENT

The article analyzes the formation and development of the concept of nature conservation in Ukraine, justified the development of scientific and organizational principles of nature conservation, is determined by the nature reserve management, the theoretical and practical research aimed at optimizing the relationship of human society and nature, the system analyzes the Programmer of measures aimed at preserving the unique and typical landscapes and other natural systems, biological diversity, including flora and fauna, identifies the main trends of formation and the formation of the concept of nature conservation.

Key words: warren it, the concept of nature conservation, reserve management framework, the relationship between society and nature, landscape, proudly complex gene pool of plants and animals, nature protection concept, natural-reserve fund

Стаття надійшла до редколегії 17.06.12

Прийнята до друку 22.06.12